

Учітесь, гитайте, І гуржоту наукайтесь, І свого не цурайтесь. / П. Шевченко /

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

№ 25–28 (753–756)

Липень
2015 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Методичні рекомендації Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти для роботи над обласним науково-методичним проектом

«ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

У ЦЬОМУ ВИПУСКУ

2. Пріоритетність національно-патріотичного виховання серед основних завдань сучасної вітчизняної освіти.

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений учитель України

3. Здоров'язбереження як глобальна проблема людства і обов'язкова умова успішного розвитку, навчання та виховання сучасного молодого покоління.

Лариса ЛАВРОВА, завідувач кафедри філософії і культури здоров'я; Наталія МІКУЛАК, заступник завідувача кафедри, доцент; Вікторія САВЧЕНКО, доцент кафедри філософії і культури здоров'я

4-6. Державний стандарт початкової освіти: методичні засади формування соціальної компетентності молодших школярів.

Ольга ВІНОГРАДОВА, старший викладач, завідувач відділу початкової освіти; Людмила ПИСАРЄВА, Катерина ШАХОВА, старші викладачі кафедри гуманітарної освіти

7. Дошкільна освіта.

Любов ТАРАБАСОВА, доцент кафедри корекційної педагогіки; Валентина КУПРІСНКО, завідувач навчально-методичного відділу дошкільної освіти кафедри педагогіки та психології; Людмила КЛІМОВА, Наталя МІХІНА, методисти відділу

8. Новий навчальний рік – нові завдання.

Тетяна БУКАРЕВА, методист з математики навчально-методичного відділу природничо-математичних дисциплін кафедри природничої освіти

8. Організація роботи факультетів з математики.

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук

9. Навчально-методичне забезпечення курсу математики у 2015-2016 навчальному році.

9. Державна підсумкова атестація як показник якості освіти.

З досвіду роботи методиста науково-методичного центру управління освіти та науки Дніпропетровської міської ради Тетяни УСТІНОВОЇ

10-11. Особливості викладання фізики та астрономії.

Тетяна ПОТАПОВА, старший викладач кафедри природничої освіти

12-13. Удосконалення процесу навчання хімії.

Людмила ЗЛАМАНЮК, завідувач кафедри природничої освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

14-15. Викладання біології, екології та природознавства за новими програмами.

Альберт ГРИГОРОВ, методист біології кафедри природничої освіти.

16. Вивчення географії у 2015-2016 н. р. Вивчення економіки.

Андрій СКОРОБОГАТОВ, старший викладач кафедри природничої освіти

17. Організація навчально-виховного процесу і вивчення інформатики в основній школі.

Андрій ПАНЬКОВ, науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти основної та старшої школи відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; Андрій МІРОШНИЧЕНКО, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами ДОІППО, кандидат філософських наук

18. Ціннісні орієнтації сучасної технологічної освіти учнів.

Ірина КОВАЛЬЧУК, завідувач навчально-методичної лабораторії охорони праці та трудового навчання, старший викладач кафедри природничої освіти

АНОНС НА № 29-32 (серпень)

Стор. 2-3. Перший Урок – 2015.

Жанна КРИЖАНОВСЬКА, завідувач лабораторії українознавства і народознавства кафедри філософії освіти

3. Новий крок української освіти у напрямку євроінтеграції.

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ, перший проректор ДОІППО, заслужений учитель України

4. Особливості вивчення суспільних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році.

Людмила БАЗИЛЕВСЬКА, завідувач навчально-методичної лабораторії суспільних дисциплін

5-6. Аксіостратегії сучасної української освіти: духовно-моральний контекст.

Олена РОГОВА, доцент кафедри філософії освіти, кандидат філософських наук

6-7. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час вивчення української мови і літератури.

Антоніна СЕРГІЄНКО, завідувач кафедри гуманітарної освіти, кандидат педагогічних наук

8. Національно-патріотичне виховання у предметі «Іноземна мова».

Марія АЛУЄВА, завідувач навчально-методичної лабораторії іноземних мов кафедри гуманітарної освіти

9. Предмет «Іноземні мови».

Алла ВАСИЛЬЧЕНКО, методист кафедри гуманітарної освіти

10. Особливості нового навчального року для вчителів російської мови та зарубіжної літератури.

Марина ЧУБАРОВА, завідувач навчально-методичної лабораторії російської мови і світової літератури кафедри гуманітарної освіти

11. Соціалізація дітей з особливими потребами.

Любов Тарабасова, доцент кафедри корекційної педагогіки, кандидат філософських наук;

Людмила ФЕДОРЧЕНКО, завідувач відділу спеціальної педагогіки

12. Підготовка кадрів для роботи з дітьми в інклюзивному середовищі.

Яна ПОЛУПАНОВА, методист навчально-методичної лабораторії інклюзивної освіти кафедри корекційної педагогіки

12. Професійний саморозвиток учителів «Музичного мистецтва».

Галина ЗІГМОНТ, методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри управління загальноосвітніми навчальними закладами

13. Шкільна бібліотека – територія єдності.

Тетяна РИГА, методист навчально-методичного відділу виховних технологій кафедри освітнього менеджменту

14. ІКТ в роботі бібліотеки.

Єва ГОНІК, директор обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру

15. Методичні рекомендації з питань виховної роботи області.

Людмила ШАБАСВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій; Олена ЯШИНА, методист

15-17. Сімейні цінності.

Із посібника «Сімейні цінності» підготувала Людмила ШАБАСВА, завідувач навчально-методичного відділу виховних технологій

18. Національно-патріотичне спрямування українознавства, народознавства, краєзнавства у системі вітчизняної освіти.

Жанна КРИЖАНОВСЬКА, завідувач лабораторії українознавства і народознавства кафедри філософії освіти

ПРІОРИТЕТНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СЕРЕД ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Становлення і розбудова Української держави відбувається на зламі двох тисячоліть у часи активного творення європейського співтовариства. Важкі випробування, що випали на долю українського народу в складі колишньої імперії, вплинули на пошуки ним нового вектору розвитку, залучили до світових інтеграційних процесів, спрямували до європейського вибору.

У складний пострадянський період спостерігаються протиріччя у свідомості кількох поколінь, які сформувались у різних державно-суспільних реаліях. Ностальгія частини старшого покоління за минулим не співпадає з природними устремліннями молоді, яка народилася після проголошення незалежності України і хоче жити в самодостатній державі, знати її правдиву історію, мову, пишати державними і народними символами, пізнавати і примножувати традиції і культуру своїх предків. Це закономірне і виправдане бажання юного покоління як будівничого Української держави значною мірою сформувалося завдяки цілеспрямованій і послідовній навчально-виховній діяльності нової вітчизняної освіти, зокрема переосмисленню певних етапів нашого історичного буття, належній оцінці видатних постатей українського народу, самопізнанню і самоосмисленню через духовно-моральні набути не повторної української культури.

В умовах сучасних подій, пов'язаних з військово-політичною обстановкою, суспільною напругою, збройною та інформаційною агресією колишньої радянської метрополії, особливо важливо сформувати в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як головної духовно-моральної цінності, що плекає у молоді соціально важливі якості, закладає потужний особистісний потенціал, який вона зможе проявити у всіх видах життєдіяльності, зокрема у захисті інтересів своєї родини, рідного краю, Батьківщини.

Визначальна роль у справі національно-патріотичного виховання молодого покоління завжди належала освітнім інституціям, тому у роки новітньої історії Української держави було розроблено ряд відповідних концепцій: Концепція національної системи виховання (1996), Концепція національно-патріотичного виховання (2009), Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 р.р., Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012). Але жодна з них не мала твердого підґрунтя через непослідовність правлячих еліт і їхню невизначеність щодо вибору напрямку майбутнього розвитку України. Тому переважно студентська молодь, яку через освітні заклади готували до європейського вибору країни, активно залучали до участі в «Євроклубах», у листопаді

У процесі свого розвитку людство завжди прагнуло створити ідеальне суспільство, і хоча у різні історичні періоди пріоритети дещо змінювались, та у центрі такої омріяної спільноти завжди був гідний громадянин, самодостатня, духовно-моральна особистість, яка не стоїть осторонь важливих суспільних процесів, відчуває себе відповідальною за долю рідного народу, своєї Батьківщини.

2013 року мирно стала на захист своїх переконань, але отримала брутальну відсіч, яка сколихнула увесь світ. Виявилось, що значна частина соціально зрілої освіченої молоді сформувалась як активна рушійна сила нашого громадянського суспільства, котра хоче змінити світ на краще, прагне долучитись до розбудови демократичної самодостатньої європейської держави.

Кардинальні зміни, що сталися не лише у нашому суспільстві, а насамперед у свідомості громадян, зокрема юного покоління, спонукали до переосмислення деяких підходів щодо національно-патріотичного виховання, оновлення нормативно-правової бази, затвердження нової Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді (наказ МОН № 641 від 16.06.2015 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах», яка розроблена на виконання Указу Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12.06.2015 № 334. У запропонованій Концепції наголошується, що в період розбудови Української держави, особливо в часи воєнної загрози, патріотичне виховання є пріоритетною складовою національного виховання і передбачає «комплексну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів», які несуть відповідальність за формування у юного покоління високих патріотичних почуттів, національної гідності, чітко визначеної громадянської позиції та співпричетності до життя рідного народу, готовності до захисту його інтересів, цілісності і незалежності Батьківщини.

Отже, **головною метою** національно-патріотичного виховання сучасної вітчизняної освіти, всіх її ланок, є формування соціально

активної особистості з високим рівнем національної свідомості, почуттям вірності і любові до Батьківщини, готовністю до виконання громадянських та конституційних обов'язків, бажанням трудитись на благо рідного народу, примножувати і захищати його здобутки.

Визначена мета завжди реалізується через конкретні **завдання**, а саме:

- утвердження в свідомості учнівської молоді патріотичних цінностей, стійких переконань, шанобливого ставлення до історичного минулого України, її героїв, духовних провідників;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державних символів;
- шанобливе ставлення до військовослужбовця як до захисника Вітчизни, героя, підвищення престижу військової служби;
- залучення дітей і молоді до участі в процесах державотворення для набуття нею патріотичного досвіду відповідно до демократичних принципів;
- заохочення до пізнання рідної культури, звичаїв і традицій українського народу, виховання толерантного ставлення до культур інших народів;
- утвердження принципів гуманістичної моралі як основи розвитку громадянського суспільства та спонукання до готовності протистояти українофобству, проявам сепаратизму, шовінізму, фашизму та аморальності;
- плекання кращих рис української ментальності: працьовитості, волелюбності, доброти, справедливості, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури.

У Концепції чітко сформовані головні **принципи** патріотичного виховання: принцип національної спрямованості; самоактивності і саморегуляції; принцип полікультурності; соціальної відповідальності; історичної і соціальної пам'яті; принцип наступності поколінь, кожен з яких спирається на загальнопедагогічні принципи виховання: дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм.

Кожен навчальний предмет має невичерпний виховний потенціал, і ці можливості щодо патріотичного виховання окреслені в методичних рекомендаціях, які додаються до Концепції національно-патріотичного виховання. Любов до родини, свого оточення, рідного краю закладаються дітям мудrimi вихователями ще в дошкільному віці, у молодших класах. На думку всесвітньо відомого педагога В. Сухомлинського, досвідчений вчитель прагне «допомогти того, щоб вихованця вже в дитинстві хвилювало сучасне й майбутнє Вітчизни...» Доречно тут згадати слова української поетеси Ліни Костенко:

В дитинстві

*відкриваєш материк,
котрий назветься потім –
Батьківщина.*

У напружений і драматичний період відстоювання Україною своєї незалежності і територіальної цілісності особливого значення набуває якісне викладання такого навчального предмета, як «Захист Вітчизни». Вчитель має добре орієнтуватись у визначальних етапах військової історії України, національно-визвольної боротьби українського народу, знати переможні битви українського війська, основні зразки озброєння і техніки Збройних сил України, навчити початкових навичок користуватись ними, сприяти підвищенню фізичної загартованості молоді для підготовки до захисту Батьківщини, а головне – сам має бути патріотом України.

Керівникам шкіл слід звернути увагу на впровадження до навчального плану таких предметів, як українознавство, народознавство, краєзнавство, адже патріотизм передбачає системне і послідовне пізнання свого краю – малої батьківщини, глибинне осмислення буття українського народу у всеосяжному часопросторовому вимірі.

Українська мова, яка визначена Конституцією України як державна, нарешті має посісти належне місце в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства і насамперед в освітніх закладах. В. Сухомлинський розглядав рідну мову як «могутній засіб плекання людської душі», він вважав, що саме знання рідної мови, трепетне і шанобливе ставлення до неї є одним із найважливіших джерел дієвого патріотизму.

Гідним прикладом громадянина-патріота для вихованців є учитель, одухотворений любов'ю до рідної Батьківщини, він добре знає правдиву історію свого народу, вільно володіє державною мовою, вболіває за сучасне і майбутнє України. Якщо ж із вуст педагога

лунають сухі, безбарвні слова про патріотизм, школярі відчувають фальш і байдужість учителя, – такі «виховні моменти» є мертвими і шкідливими. На жаль, у деяких працівників освіти спостерігаються прояви відкритого і прихованого сепаратизму, антиукраїнської настрої, що є абсолютно неприпустимим для тих, хто взяв на себе відповідальність за виховання молодого покоління. Людина має право на свої погляди і переконання, може не сприймати окремих політиків і їхній політичний вибір, але повинна залишатися патріотом, особливо в часи випробувань і загроз Батьківщині. Той, хто не відчуває себе частинкою народу, серед якого живе, не розуміє ціннісних потреб оновленого суспільства, так і не сприйнявши незалежності України, не здатний виховати гідного патріота зі свідомою громадянською позицією, для якого любов до рідного народу, своєї Вітчизни – незаперечна цінність, сприйнята розумом і почуттями, підтверджена ділами.

Участь педагогічних працівників в антидержавній, антиукраїнській діяльності повинна тягти за собою правові наслідки, що визначені законодавством України, про що наголошується у листах МОН України від 29.07.2014 № 1/9-382 «Про особливу відповідальність педагогічних і науково-педагогічних працівників» та від 24.06.2015 № 1/9-302 «Щодо протидії сепаратизму та антиукраїнській ідеології в системі освіти».

Хвилює та зворушує трепетне і шанобливе ставлення свідомих громадян нашого суспільства, особливо дітей і молоді, до державних і народних символів Української держави, до волелюбних ідеалів Революції гідності, захоплення саможертвостю героїв Майдану, глибока вдячність воїнам-захисникам України. Ми стали свідками й учасниками волонтерської самоорганізації нашого суспільства, безкорисливої допомоги наших співвітчизників тим, хто її потребує. До цих виявів дієвого патріотизму долучилось багато педагогів, школярів та їхніх батьків. Емоційну наснагу, творчу піднесеність, ініціативність учнівської молоді, її потяг до пізнання культури і традицій наших предків, щире бажання бути корисними суспільству, рідному народу необхідно стимулювати і заохочувати різноманітними навчально-виховними засобами і методами, спрямовувати у чисте русло національного відродження українського народу і розбудови України як самодостатньої демократичної європейської держави, щоб справдилися слова поета і патріота Олександра Олеся:

*Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі!*

Володимир ДОЛГОПОЛІЙ,
перший проректор ДОІППО,
заслужений учитель України

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА І ОБОВ'ЯЗКОВА УМОВА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ СУЧАСНОГО МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Логічно виникає питання: чи не спіткає коли-небудь і людину така трагічна доля? Можливо, і вона не виняток з цієї біологічної закономірності? Наука сьогодні не знає однозначної відповіді, однак інтенсивно здійснюються дослідження, застосовуються різноманітні підходи у системі вивчення та осмислення проблеми здоров'язбереження в усьому світі.

Серед глобальних тенденцій здоров'язбереження на передній план сьогодні виходить проблема кардинальної зміни у світовій структурі захворюваності та смертності від різноманітних хвороб. Так, якщо донедавна і протягом всієї історії людства основними причинами високої смертності були інфекційні хвороби (холера, тиф, «сибірка», «спанка», туберкульоз тощо), то нині 60 % усіх смертей (причому – передчасних смертей) пов'язані з так званими неінфекційними захворюваннями (НІЗ). Найбільшою розповсюдженістю на світовому рівні серед НІЗ набули онкологічні хвороби, захворювання серцево-судинної, дихальної систем, а також сахарний діабет.

Якщо врахувати той факт, що основною причиною даних захворювань є нездоровий спосіб життя самої людини (шкідливі звички, недостатня фізична активність, переїдання, нерациональне харчування тощо), то зрозуміло наскільки підвищується роль освіти, особистісного фактору людини у системі збереження здоров'я, побудови здорового способу життя.

Таким чином, освіті сьогодні відведене особливе місце в системі вирішення глобальних і вітчизняних проблем як суспільства взагалі, так і здоров'язбереження зокрема.

Адже нова якість освіти, яка покликана забезпечувати розвиток сучасного суспільства, може бути досягнута лише при створенні певних умов організації такого навчально-виховного процесу, який не просто не зашкодить здоров'ю дитини, але й навпаки – активно сприятиме розвитку, вихованню та успішному навчанню в школі. Безумовно, це вимагає змін організації життєдіяльності дітей у школі, створення емоційного і фізичного комфорту, освоєння прогресивних здоров'язберігаючих технологій навчання, духовного становлення особистості учнів, створення умов для самореалізації їх сутнісних сил, у тому числі – стосовно свідомої побудови адекватного кожного здорового способу життя, формування навичок безпечної поведінки.

Сьогодні в школі інтенсивно втілюються в практику багато принципів нових педагогічних

Проблема здоров'я розглядається сьогодні світовою спільнотою як сьома додаткова до шести раніш визначених загроз глобального планетарного масштабу (загроза світової війни, екологічні катаклізми, контрасти в економічних рівнях країн планети, демографічна загроза, нестача ресурсів планети, наслідки науково-технічної революції наукового і техногенного походження). Це загрози, що можуть призвести до загибелі людства або і всієї планети.

Науковці взагалі говорять про антропологічну катастрофу, суть якої полягає в тому, що за біологічними законами, кожен біологічний вид вмирає, якщо змінюються умови існування, до яких він тисячоліттями пристосовувався в ході еволюції. Через зміни природного навколишнього середовища повністю зникають цілі види флори і фауни землі. Біологи запевняють, що у найближчі 25-30 років зникнуть приблизно 20 % всіх існуючих сьогодні видів на планеті.

ідей, концепцій, технологій, у центрі уваги яких – особистість дитини з її потребами й інтересами, життєвими цінностями. У той же час найголовнішою цінністю, яку має плекати сучасна школа, є здоров'я, його формування й підтримка на різних етапах навчання дитини в школі.

У сучасній освітній системі формування й збереження здоров'я школярів вже накопичений досить великий зарубіжний і вітчизняний досвід. Проте завдання щодо формування в учнів діяльнісного здорового способу життя школою повністю ще не розв'язані. Для успішного вирішення всіх проблем здоров'язбереження важливим є застосування реально діючого системного підходу, де теорія і практика, держава, освіта, батьки, громадськість та всі інші зацікавлені структури працюють у тісній взаємодії, при узгодженості роботи всіх компонентів системи.

Так, в першу чергу, освіта має надавати лише науково об'рунтовану, експериментально перевірену систему знань про здоров'я та способи його збереження і зміцнення. У даному контексті слід правильно розуміти саме поняття «здоров'язбереження».

Здоров'язбереження в педагогічному аспекті – це процес навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі, забезпечує індивідуальну освітню траєкторію дитини та запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє розвитку, навчанню, збереженню й зміцненню здоров'я школярів.

Здоров'язбереження на рівні особистості – це процес діяльнісного збереження й зміцнення здоров'я, спрямований на перетворення інтелектуальної та емоційної сфер особистості, підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих на основі знань про здоров'я, навичок збереження здоров'я та усвідомлення особистої відповідальності за здоров'язбереження.

Освіта сьогодні має реально виконувати функцію здоров'язбереження на всіх етапах, рівнях і напрямках освітньої діяльності через:

- створення здоров'язберігаючого освітнього простору;
- розбудову освітніх складів сприяння здоров'ю, шкіл культури здоров'я, шкіл, дружніх до дитини, шкіл майбутнього, шкіл випереджаючої освіти для сталого розвитку тощо;
- упровадження нових здоров'язберігаючих підходів у викладанні всіх предметів;
- упровадження предмета «Основи здоров'я» з 1-го по 9-й клас з паралельним застосуванням найефективнішої тренінгової технології ООЖН (освіти на основі розвитку життєвих навичок);
- підготовку та підвищення кваліфікації педагогів нового покоління, які володіють сучасними інноваційними технологіями тренінгового здоров'язберігаючого навчання;
- застосування нових оздоровчих підходів у викладанні фізичної культури;
- реорганізацію викладання «Основ медичних знань» у напрямку посилення практичного компонента засвоєння знань;
- системне впровадження в освітніх закладах превентивних

проектів здоров'язбереження, попередження виникнення ризикованої поведінки дітей і молоді;

– розбудову діючої схеми здійснення усієї позакласної роботи щодо відновлення, покращення та зміцнення стану здоров'я дітей та учнів, унеможливлення виникнення в них різних типів ризикованої поведінки.

Сьогодні в Україні, і Дніпропетровській області зокрема, проблема здоров'язбереження накладається на загрози реально існуючих військових дій, небезпек від провокаційних вибухів, загрози від надзвичайних ситуацій, що потребують і певних більш глибоких знань і конкретних вмінь і навичок поведінки як від дорослих, так і від дітей.

З великими психо-емоційними і фізичними перевантаженнями, завданнями розбудови європейського орієнтованого демократичного суспільства можуть упоратися лише всебічно здорові та адаптовані до стресів особистості. У зв'язку з цим слід особливу увагу надавати саме здоров'язберігаючим принципам розбудови освітньо-виховного процесу в усіх навчальних закладах, завжди пам'ятаючи про те, що саме здоров'язбереження є сьогодні і глобальною проблемою всього людства і, водночас, – основною умовою успішного розвитку, навчання та виховання здорового молодого покоління.

Рекомендована література:

1. Гурінчук Л.С. Правова освіта, правове і превентивне виховання учнівської молоді: Навчально-методичний посібник. – К. – 2010.
2. Іванова Л.І. Фізичне виховання учнів з відхиленнями у стані

здоров'я: методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2012. – 320 с.

3. Лаврова Л.В., Савченко В.А. Орієнтовні уроки фізичної культури з інтерактивними методами навчання. – Дніпропетровськ: Інновація, 2014. – 107 с.

4. Методика превентивного виховання дітей та молоді: Методичні рекомендації / Укладач Т.І. Туркот, Н.В. Алексеева. – Херсон: КВНЗ. – 2014. – 37 с.

5. Мікулак Н.М. Здоров'язберігаюча освіта: Теорія і технологія створення школи культури здоров'я: Навчально-методичний посібник. – Дніпропетровськ: Інновація, 2013. – 75 с.

6. Мікулак Н.М. Освіта і виховання здорової жіночої особистості: Навчально-методичний посібник. – Дніпропетровськ: Інновація, 2014. – 128 с.

7. Мікулак Н.М. Сучасні освітні стратегії здоров'язбереження: Основи здоров'я: Навчально-методичний посібник. – Дніпропетровськ: Інновація, 2011. – 121 с.

8. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Основи здоров'я. 5-9 класи» (авт. Бойченко Т.Є. та ін.). – К.: Освіта, 2013. – (Наказ МОНМСУ від 06.06.2012 № 664)

9. Фізична культура в школі: 5-11 класи: методичний посібник/За заг. ред. С.М. Дятленка. – Літера ЛТД, 2011. – 368 с.

Лариса ЛАВРОВА,
завідувач кафедри
філософії і культури здоров'я;
Наталія МІКУЛАК,
заступник завідувача
кафедри, доцент;
Вікторія САВЧЕНКО,
доцент кафедри філософії
і культури здоров'я

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Соціальна компетентність є складовою життєвої компетентності молодших школярів і характеризує їхню спроможність налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими людьми, працювати в команді, знаходити консенсус, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їхні наслідки для оточення, ціннісно ставитися до довкілля та власного «Я».

Формування і становлення соціальної компетентності особистості молодшого школяра – це розгортання її життєвого потенціалу.

Соціалізація:

способи формування умінь і соціальних настанов індивідів, які відповідають їхнім соціальним ролям;

сходження людини від індивідуального до соціального;

процес входження в суспільство;

процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, настанов, зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті та групі;

процес засвоєння та подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду.

Формування соціальної компетентності молодшого школяра має надпредметний характер і відбувається в процесі вивчення учнем загальнонавчальних дисциплін.

Значний потенціал для опанування учнями молодших класів соціально компетентної поведінки мають як зміст навчальних дисциплін, так і методика їх викладання.

Найкраще цим вимогам відповідає програма «Я у світі».

Навчальний предмет «Я у світі» реалізує галузь «Суспільствознавство» Державного стандарту початкової загальної освіти і спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. Зміст навчальної програми курсу «Я у світі» спрямований на застосування практичних методів навчання; використання набутих дитиною знань про способи громадянської активності у знайомих, змінених, нових педагогічних ситуаціях.

Цей курс за навчальним планом реалізується в 3-4 класах і охоплює такі теми: «Людина»; «Людина серед людей»; «Людина в суспільстві»; «Людина у світі», що сприяє поетапному усвідомленню учнями окремих компонентів «Я – сім'я – школа – рідний край – Україна – світ».

Учителю, будь сонцем, яке випромінює людське тепло, будь ґрунтом, збагаченим ферментами людських почуттів, і сій знання не лише в пам'яті і свідомості своїх учнів, а й у душах і серцях.

Шалва Амонашвілі

Реформаційні процеси, що відбуваються у сучасному освітньому просторі, зумовлюють нагальність розв'язання комплексних соціально-педагогічних завдань. Особливого значення в цьому аспекті набуває формування ключових компетентностей, зокрема соціальної компетентності.

Метою є особистісний розвиток учня, формування його соціальної і життєвої компетентностей на основі поетапного засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює загальнолюдські, загальнокультурні і національні цінності, соціальні норми, громадянську активність, практику прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій, різних точок зору.

Це досягається шляхом реалізації таких завдань:

- формування життєвих, соціальних, громадянських компетентностей молодших школярів у їх ставленні до природи, суспільства, інших людей і самих себе;

- формування найважливіших людських якостей, необхідних у власному житті, в різних сферах діяльності й співіснуванні з іншими живими істотами;
- виховання гуманної, соціально активної особистості, яка усвідомлює свою причетність до різних елементів етносоціального й соціальнокультурного середовища, здатної розуміти значення життя як найвищої цінності;

- усвідомлення переваги чеснот, норм, установок та якостей, притаманних громадянським демократичного суспільства;

- оволодіння способами діяльності і моделями поведінки, які відповідають чинному законодавству України, враховують інтереси і потреби громадян, передбачають повагу і взаєморозуміння між людьми;

- розвиток навичок взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві через активне спілкування із соціальним оточенням, накопичення досвіду комунікативної діяльності, толерантної поведінки, співпереживання і солідарності з іншими людьми;

- формування основ споживчої культури, вміння самостійно прийняти рішення щодо власної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях;

- випробування соціальних ролей, де можна виявити навички соціально бажаної поведінки як громадянина, члена громади, ди-

тячого колективу, як споживача, як учасника соціальних, культурних, природоохоронних акцій.

Методика формування соціальної компетентності молодших школярів розглядається як сукупність методів, прийомів і форм організації процесу розвитку інтегрованої характеристики особистості, якостей, здібностей, соціальних знань і умінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій і переконань, які вможливають активну взаємодію людини із соціумом, налагоджування контактів із різноманітними групами та індивідами, а також участь у соціально значущих проектах, продуктивне виконання різних соціальних ролей.

Викладання матеріалу на основі інновацій сприяє розв'язанню таких актуальних проблем у навчанні:

- активізація аналітичного мислення учнів;
- розвиток дослідницьких навичок;
- розширення світогляду учнів;
- використання інформаційних технологій під час розв'язування найскладніших життєвих завдань.

Для практичного втілення цієї ідеї потрібно використовувати такі найбільш поширені інновації:

- особистісно орієнтовані технології навчання;
- проблемне навчання;
- технологію розвитку «критичного мислення»;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- проектні та дослідницькі методи в навчанні;
- технологію використання в навчанні ігрових методів (рольових, ділових і інших видів навчальних ігор);
- інтерактивні технології навчання.

Важливо всіляко заохочувати звернення учня до власного «Я», до використання життєвого досвіду, до спроб, подолання труднощів творення нового знання.

Для педагога важливими стає вміння розподіляти активність – свою власну і школярів шляхом розгортання різних видів діалогічних форм. Домінуюча ж позиція вчителя знижує навчально-вихов-

ний ефект, не залишаючи часу на обдумування, нав'язує учням свою точку зору, ігнорує їхню активність. Натомість і зміст уроку, і методи його проведення мають актуалізувати рефлексивні шари свідомості учня, спрямувати кожного прагнути більшого: мотивацію до дії, спонукаючи до партнерських взаємин у спільній роботі, до самовираження в різних формах активності.

Такими будуть завдання типу:

- Придумай іншу кінцівку історії...
- Візьміть інтерв'ю в учня, який...
- Знайдіть докази «за» і «проти»...
- Висуньте припущення про те, що могло б трапитися, якби...
- Зробіть діораму улюбленої сцени...
- Перелічіть причини, чому сподобалась і чому не сподобалась...
- Організуйте аукціон добрих справ...
- Придумайте нове призначення для...
- Складіть оголошення про...
- Придумайте рекламу...

Соціально компетентна особистість уміє:

- приймати соціальні правила і норми;
- знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки;
- брати думки інших до уваги, рахуватися з бажаннями та інтересами інших;
- визнавати сильні сторони інших людей;
- поводитися з партнерами по спілкуванню гнучко, володіти мовленнєвим етикетом;
- відстоювати власну точку зору, домовлятися, гідно вигравати і програвати;
- виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати і співрадіти;
- уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, у разі потреби звертатися по допомогу, вміти нею скористатися;
- оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на подолання їх;
- проявляти витримку у стресових ситуаціях, узгоджувати свої бажання з можливостями та вимогами.

ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ ЗІ СТРАХОМ НЕВДАЧІ

уникає ситуації, в якій треба СЕБЕ виявити

пасивно підкоряється або йде на нерозумний ризик;

боїться конкуренції;

не вміє вірно визначити мету дії (вона або недосяжна, або надто проста);

болісно сприймає критику;

не вміє долати труднощі, уникає її;

боїться зворотного зв'язку, не сподівається на позитивний результат;

має завищену або занижену нестійку самооцінку.

ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ ЗІ СФОРМОВАНОЮ НАДІЄЮ НА УСПІХ

наполеглива особистість; завзята;

самостійна;

має стійку реалістичну самооцінку; не боїться конкуренції;

готова вирішити будь-яку проблему, де потрібно себе виявити; розумно планує досягнення поставленої мети.

Вчителям початкових класів необхідно спрямувати роботу на виконання таких завдань:

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та суспільних вимог;

- реалізація індивідуального підходу до особистості, відмова від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на «усередненого» вихованця;

- сприяння набуттю дітьми соціального досвіду, успадкуванню ними духовних надбань українського народу;

- виховання національної свідомості, любові до рідної землі, родини, свого народу, держави;

- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови як духовного коду нації;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей старших за себе, турбота про молодших і хворих;

- виховання правової культури, поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, прагнення свободи, зв'язку з природою, поваги до жінки, толерантності;

НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ РІК – НОВІ ЗАВДАННЯ

Сучасні демократичні процеси в Україні визначають зміни у меті, завданнях і методах роботи будь-яких навчальних закладів. Діяльність педагогів все більше орієнтується на відродження національної гідності, якісну роботу з питань освіченості учнів на рівні кращих світових стандартів, виховання їх активної життєвої позиції.

Оскільки традиційні форми організації навчального процесу, що засновані на передаванні знань від учителя до учня, не можуть цьому сприяти, то виникла гостра необхідність змінити традиційну систему навчання на кардинально нову, в основі якої лежала би компетентнісна парадигма.

Педагоги звертають увагу на «навички XXI століття», що передбачає роботу з розвитку таких рис і вмінь особистості: креативність та інтелектуальна допитливість; критичність мислення; комунікативні навички; ІТ-обізнаність; навички особистісної та групової взаємодії.

Ознакою сьогодення стають такі терміни, як «педагогічні технології» та «інноваційна освіта». Перед учителем математики, як і перед учителями інших предметів, стоїть важливе завдання: не тільки передавати учням певну суму знань, розвивати їхні вміння і навички, а, в

Не досить оволодіти премудрістю, потрібно також вміти користуватись нею.

Р. Декарт

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «в Україні має забезпечуватися прискорений, випереджальний, інноваційний розвиток освіти, а також повинні створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя».

першу чергу, навчити дітей застосовувати здобуте на практиці.

Все це може бути вирішено у процесі *соціалізації*, що визначено головною метою нового обласного науково-методичного проекту «*Освітній стратегії соціалізації особистості і громадянського суспільства*». Участь у цьому проекті дозволить педагогам комплексно впроваджувати інноваційні педагогічні технології розвитку компетенцій учнів, посилюючи своє прагнення до самовдосконалення, самоосвіти, самореалізації, накопичення свого передового педагогічного досвіду та його поширення.

Демократизація навчання неможлива без осучаснення уроку. Сучасний педагог все частіше

змушений будувати свою роботу відповідно до моделі продуктивного пізнання (ознайомлення з ідеєю; зіставлення нового з власним досвідом; реалізація бажання вдосконалити те, що вже існує; порівняння результатів особистісного впливу).

Вчителі математики практикують розв'язок задач не тільки на основі конвергентного мислення (аналіз всіх наявних способів розв'язку з метою вибору з них єдиного правильного), а й знайомлять учнів з основами дивергентного мислення (безліч різних варіантів розв'язування будуть однаково вірними), адже дивергентне мислення лежить в основі формування креативності особистості. На уроках використовуються такі форми, як

«Мозкова атака», «Думай – працюй у парі – ділись», що характерно для кооперативного навчання. Основне завдання вчителя сучасної школи – допомогти дитині розкрити свої творчі здібності. Цьому сприяють такі види завдань для школярів: складати умову задачі сам; перетворити умову так, щоб виконувались ті чи інші вимоги.

Під час оформлення задуму здійснюється проєкція важливого особистісного досвіду: знань, умінь, навичок, сподівань, бажань тощо. І тоді учень для себе відкриває: процес *власної думки вимагає значно менших зусиль і витрат часу, ніж вивчення напам'ять*.

Вищезгадана діяльність сприяє ефективному розвитку в кожного учня математичних здібностей,

системи загальнолюдських цінностей і норм поведінки, усвідомленою особистою відповідальністю та вмінню об'єднуватись з іншими членами колективу, вихованню толерантності, розвитку дивергентного мислення, здатності приймати відповідальні рішення.

Рекомендуємо керівникам навчальних закладів і методичних служб зосередити свою увагу на питаннях, які можна розглянути на засіданнях методичних об'єднань, «круглих столів» тощо:

- психологічний комфорт у навчанні як умова ефективної соціалізації учнів;

- інноваційні системи контролю та оцінки якості знань з математики та їх вплив на формування самооцінки учнів;

- організація проєктної та науково-дослідної діяльності вчителів математики та учнів;

- психогігієна педагогічної діяльності;

- збереження духовного, морального та фізичного здоров'я учасників педагогічного процесу як чинник соціалізації особистості.

Тетяна БУКАРЕВА, методист з математики навчально-методичного відділу природничо-математичних дисциплін кафедри природничої освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ФАКУЛЬТАТИВІВ З МАТЕМАТИКИ

Питання організації факультативів з математики завжди залишалося в центрі уваги методичних досліджень. Це пов'язано з важливою роллю, яка відведена саме факультативам у розвитку творчої особистості учня, завдяки можливості врахування психологічних особливостей талановитих учнів саме під час факультативних занять. Питанням організації та змісту факультативних занять присвячені відомі дослідження В.А. Гусєва, І.Д. Зверєва, Л.М. Лоповка, С.М. Новікова, М.А. Прокоф'єва, З.І. Слєпкань, І.Ф. Тесленка, С.І. Шварцбурда. Досвід свідчить, що факультативи стають однією з головних ланок у системі освіти талановитих учнів.

Більшість дослідників вважають, що при організації факультативних занять з математики повинні переважати методи проблемного навчання, зокрема проблемний виклад, дослідницький метод, частково-пошуковий або евристична бесіда. Ознайомлення з багатьма ідеями «сучасної» математики можна проводити методом доцільних задач. При цьому ми виділяємо декілька рівнів аргументації: експериментально-індуктивний, аналогічний, наочно-інтуїтивний, напівформальний, формальний. Треба звертати увагу учнів на те, що хоча ідеалом для математики завжди був і залишається формальний рівень, математичні відкриття робляться в тому числі й на інших.

Факультативні заняття з математики дозволяють втілювати в практику різноманітні організаційні форми для проведення занять. Серед них ми виділимо науково-популярні лекції, семінари, тренінги (командні та індивідуальні), ігрові заняття (математичні бої, міні-регати, каруселі тощо). Однією з найважливіших форм проведення таких занять ми вважаємо майстер-класи розв'язування задач. Ці майстер-класи можуть проводити як вчителі, що проводять заняття, так і запрошені особи. Також ми вва-

жаємо можливим проведення майстер-класу учнями-старшокласниками. Під час майстер-класу ведучий, який також не знає розв'язання складної проблемної задачі, ілюструє учням процес його пошуку. Це все дає можливість учням поступово формувати власні евристичні слабо формалізовані процедури пошуку розв'язання задачі. Треба звернути увагу на те, що проведення вчителем майстер-класу сприяє створенню атмосфери товариства, співпраці вчителя і учня, демократизму в навчанні.

Найважливішою формою проведення факультативів стають науково-популярні лекції. Організація такого заняття передбачає виділення етапів мотивації, основного, прикладного та заключного етапів. Дуже важливо мотивувати учнів, для чого саме їм потрібно ознайомитись з тими та іншими питаннями (наприклад, з топології, комбінаторної геометрії або аналітичної теорії чисел). Мотивація може носити кон'юнктурний характер, але, на нашу думку, він не повинен домінувати. Етап мотивації може бути частково прихований, наприклад, завдяки впровадженню методу емоційного збудження. На основному етапі науково-популярної лекції відбу-

вається ознайомлення з основними ідеями, які можуть бути реалізовані на прикладному етапі під час ілюстрації задач. Важливо підбирати задачі, які стосуються звичайної шкільної практики учнів, таким чином ілюструється зв'язок між новими ідеями і шкільними задачами. Так, проводячи ознайомлення учнів з основами топології, маємо чудову можливість ілюстрації відповідних ідей в елементарних задачах (ідея неперервності, теорія многогранників, фізичні застосування). Деякі майже абстрактні питання спрямовані безпосередньо на класичні, так звані, олімпіадні задачі. Таке відбувається, наприклад, при вивченні Гаусових кілець. Заключний етап лекції повинен містити інформацію щодо нових результатів у відповідних питаннях і нерозв'язаних задачах на сучасному етапі розвитку науки.

При роботі факультативу учням необхідно працювати, як правило, не з одним підручником, а з багатьма джерелами інформації. Водночас існують посібники, якими можна користуватись при вивченні багатьох питань, наприклад, у роботі з літературою допомагає використання ресурсів мережі INTERNET, де розміщена велика кількість матеріа-

лів з математики, науково-популярної літератури тощо (наприклад, відомий сайт msme.ru). Використання ІКТ стає ефективним на факультативах при організації обчислювального експерименту, а також для динамічних демонстрацій. Ми вважаємо за недоцільне широке впровадження в роботу факультативів методу проєктів, який на практиці просто реалізується в створення презентацій за реферативними матеріалами. В той же час навчати учнів презентувати результати своїх досліджень з використанням можливостей ІКТ краще необхідно.

Наші систематичні спостереження свідчать, що можна говорити про синергетичні процеси навчання, які відбуваються з учнями різновікових категорій – учасників факультативів з математики різних класів. Тяжіння до знань, що притаманне талановитим підліткам і юнакам, спонукає їх до отримання додаткової інформації від старших товаришів. У таких різновікових колективах дуже часто виникають неформальні лідери, використання авторитету яких стає дуже важливим і необхідним в цілому для організації роботи з талановитими дітьми.

Окреме питання – це готовність вчителя проводити відповідні заняття. Це повинен бути не лише талановитий педагог, а й людина, яка володіє основами сучасної математичної науки, розв'язує нестандартні задачі, спроможна проводити хоча б невеличкі математичні дослідження. Все це досягається лише за умов безперервної математичної освіти вчителя, яку повинні стимулювати відповідні критерії при атестації вчителів, роботи методичних об'єднань, з поля зору яких не повинні виходити питання популяризації математики.

Вадим КІРМАН, доцент кафедри природничої освіти, кандидата педагогічних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ХІМІЇ

Звертаємо Вашу увагу на те, що у 2015-2016 навчальному році вивчення хімії здійснюватиметься за наступними програмами: таблиця 1.

Таблиця 1

Клас	Програма	Затверджено МОН України
7-9	ЗНЗ	наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06.06.2012 р. № 664 «Про затвердження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня»
8-9	класи з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу	Збірник навчальних програм для загальноосвітніх закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного та технологічного циклу. – К.: Вікторія, 2009. – 224 с.
10-11	профільне навчання учнів ЗНЗ: • біолого-хімічний; • хіміко-технологічний; • фізико-хімічний; • агрохімічний профілі.	Програми для профільного навчання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах: рівень стандарту, академічний рівень, профільний рівень та поглиблене вивчення. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 248 с.
5-11	варіативна складова Типових навчальних планів	Навчальні програми курсів за вибором та факультативів. Хімія. 5-12 класи / Упор.: О.А. Дубовик, С.С. Фіцайло. Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 271 с.
9-11	вечірніх (змінних) ЗНЗ	Програми з природничо-математичних дисциплін для вечірніх(змінних) загальноосвітніх навчальних закладів – К.: Педагогічна Преса, 2006.

Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учителю може аргументовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми. Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Для тематичного оцінювання, а також для повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань учнів можуть використовуватися резервні години.

Таблиця 2

Рівень	Класи								Методи, організаційні форми навчання, технології
	кількість годин		лабораторні досліди		практичні роботи		розрахункові задачі		
	8	9	8	9	8	9	8	9	
поглиблене вивчення	4 (140)	4 (140)	6	18	4	10	7	13	<ul style="list-style-type: none"> лекційно-семінарська комбінована система; проблемне навчання; групова робота; дидактичні ігри; інформаційні технології; інтерактивних методів; технології ОЗН

10-11 клас

Рівень	Класи										Технології
	кількість годин		лабораторні досліди		практичні роботи		розрахункові задачі				
	10	11	10	11	10	11	10	11	10	11	
стандарту	1 (35)	1 (35)	15	9	2	1					ЛСКС, групова робота, проблемне навчання, сучасні інформаційні технології ОЗН
академічний	1 (35)	2 (70)	14	20	2	3	3	1			
профільний(поглиблене вивчення + міжпредметні зв'язки + курси за вибором)	4 (140) неорганічна хімія	4 (140) органічна хімія	19	22	13	9; 2 практикум	9	1			
поглиблене вивчення	4 (140) неорганічна хімія	5 (175) органічна хімія	16	20	12	9; 2 практикум	9	1			... інтерактивні методів і загально комп'ютеризації навчання
поглиблене вивчення	2 (70) основи хімічного аналізу						8		22		6

Орієнтовні об'єкти екскурсій

Хімія як профільний навчальний предмет вміщує такі курси:

- початковий загальної хімії (8, 9 класи);
- неорганічної хімії, практикум з основ хімічного аналізу (10 клас); органічної хімії (11 клас);
- з основ хімічної технології (хімія у промисловості – для міських шкіл) або основ агрохімії (хімія в сільському господарстві – для сільських шкіл) та інтегрований узагальнювальний з основ загальної хімії (11 клас).
- Програми факультативів та курсів за вибором з хімії, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах:
- Навчальні програми курсів за вибором та факультативів. Хімія. – Тернопіль: Мандрівець, 2010;
- Хімія. Допрофільна підготовка та профільне навчання: курси за

- вибором (укл. Дубовецька Г.М.). – Тернопіль: Мандрівець, 2010;
- Факультативні курси для учнів спеціалізованих 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів хімічного та біологічного профілів (частина 2) (авт.: Речицький О.Н., Юзбашева Г.С.). – Херсон: Айлант, 2011;
- навчальна програма факультативного курсу «Абетка самоосвіти школяра з хімії. 7 клас» (авт. Коростіль Л.А.);
- навчальна програма факультативу «Вода та сучасні методи її очищення» (8, 9 клас) (авт.: Забава Л.К., Габріелян А.А.);
- навчальна програма курсу за вибором «Основи експериментальної хімії» (авт. Прибора Н.А.);
- навчальна програма курсу за вибором «Хімія для детективів» (авт.: Шапошнікова І.М., Прибора Н.А.);
- навчальна програма курсу за вибором «Хімія в криміналістиці» (авт. Шапошнікова І.М.);

- навчальна програма факультативного курсу «Хімія і здоров'я. 9 клас» (авт. Карагаєва М.В.);
- навчальна програма факультативного курсу «Хімія. Основи якісного та кількісного аналізу» (укл. Гриценко В.В.);
- програма курсу за вибором «Хімія у військовій справі» (10-11 клас) (авт. Шевченко А.М.);
- навчальна програма факультативного курсу «Основи хімічної екології» для учнів 10, 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт.: Деленко О.Л., Деленко С.П.);
- навчальна програма факультативного курсу «Розвиток інтелектуальних здібностей шляхом розв'язування творчих, логічних хімічних задач» для учнів 9, 10, 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт.: Вараниця В.О., Деленко О.Л. та ін.);
- навчальна програма факультативного курсу «Вибрані питання шкільного курсу хімії» для учнів 11

Не досить знати, необхідно й застосовувати.
Не досить хотіти, необхідно й робити.
Й.-В. Гете

класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Пальцева І.В.).

Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є **орієнтовним**. Учителю може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, урахувавши кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази школи. Окремі розділи запропонованих у збірниках програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навики – програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

Хімія як профільний навчальний предмет складається з таких курсів:

- початковий загальної хімії (8, 9 класи);
- неорганічної хімії, практикум з основ хімічного аналізу (10 клас); органічної хімії (11 клас);
- з основ хімічної технології (хімія у промисловості – для міських шкіл) або основ агрохімії (хімія в сільському господарстві – для сільських шкіл) та інтегрований узагальнювальний з основ загальної хімії (11 клас).

Чинним залишається перелік підручників та навчальних посібників рекомендованих МОН України на 2013-2014 н.р.

Наводимо перелік авторів підручників для учнів 7 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за результатами конкурсного відбору оригінал-макетів підручників): • Буринська Н.М. • Василенко С.В., Коваль Я.Ю. • Григорович О.В. • Дячук Л.С., Гладюк М.М. • Лашевська Г.А., Лашевська А.А. • Ляшенко А.Х., Коваленко В.С. • Попель П.П., Крикля Л.С. • Савчин М.М. • Ярошенко О.Г.

Навчання хімії в 2015-2016 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюватиметься відповідно до типових навчальних планів, затверджених наказами Міністерства освіти і науки для **5-7-х класів** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465;

для **8-9-х класів** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465; для **10-11-х класів** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834,

зі змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657; для **спеціалізованих шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназій, ліцеїв, колегіумів: 5-7 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465 (додаток 8 та (чи) інші відповідно до спеціалізації); **8-9 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, із змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66; **10-11 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657;

для **8-9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням окремих предметів** – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОНмолодьспорт України від 23.05.2012 р. № 616;

для **білінгвальних класів: 5-7 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465; **8-9 класи** – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН від 07.07.2009 № 626; **10-11 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834, із змінами, внесеними наказом МОН України від 29.05.2014 № 657 (додаток 20);

для **вечірніх (змінних) загальноосвітніх шкіл: 5-7 класи** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 03.04.2012 № 409 (в редакції наказу МОН України від 29.05.2014 № 664), із змінами згідно з наказом МОН України від 12.12.2014 № 1465 (додатки 14-17); **8-9 класи** – за Типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, із змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66; для **10-11-х класів** – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834,

ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДОЗНАВСТВА ЗА НОВИМИ ПРОГРАМАМИ

Програми обов'язкових результатів навчання на рівні стандарту орієнтовані головним чином на світоглядне сприйняття реальності, розуміння основних закономірностей плину явищ і процесів, загального уявлення про навколишній світ, його основні теоретичні засади і методи пізнання, усвідомлення ролі природничих знань у житті людини і суспільному розвитку.

При цьому мається на увазі не лише засвоєння знань учнями, а й осмислене їх використання, формування оцінних суджень про наслідки своєї діяльності по відношенню до навколишнього середовища, здоров'я інших людей та власного здоров'я, висвітлення тих понять, які є загальнокультурним надбанням і необхідні людині у повсякденному житті, формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому, виявлення власного ставлення до різних життєвих ситуацій.

Програми надають право викладачам творчо підходити до реалізації їхнього змісту. Враховуючи рівень підготовки учнів, їхні інтереси і нахили, профіль навчального закладу, викладач може запропонувати власну логіку вивчення матеріалу, змінюючи послідовність вивчення окремих питань у межах теми, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону. Кількість годин, передбачених для вивчення тем або розділів, є орієнтовною і може бути зміненою. Доцільність цих змін повинні бути об'рунтованими і обов'язково розглянутими методичним об'єднанням викладачів предметів природничо-математичного циклу навчального закладу.

Програмами передбачено резерв навчального часу, а також години для повторення, узагальнення й систематизації вивченого матеріалу. Спосіб використання резервного часу викладач може обрати самостійно: для повторення на початку навчального року матеріалу, який вивчався у попередні роки, як додаткові години на вивчення окремих тем, якщо вони важко засвоюються учнями, для проведення інтегрованих уроків, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів тощо.

Розробка поурочних планів проведення навчальних занять є компетенцією педагога, який і визначає їх структуру і форму.

Навчальний процес за новими програмами потребує і робить можливим використання специфічних форм і методів навчання. Можливість їх використання зумовлена віковими особливостями учнів, набутими в основній школі навичками самостійної роботи, рівнем розвинутого загальнонавчальних і пізнавальних видів діяльності.

Упровадження компетентнісного підходу створює умови для формування внутрішньої мотивації навчання. При цьому чинниками, які позитивно впливають на формування мотивації, є:

Мета навчання предметів природничо-математичного циклу полягає у формуванні засобами навчальних предметів ключових компетентностей учнів, необхідних для соціалізації, творчої самореалізації особистості, розуміння природничо-наукової картини світу, вироблення екологічного стилю мислення і поведінки, розвитку експериментальних умінь і дослідницьких навичок та виховання громадянина демократичного суспільства.

– практична спрямованість мети уроку як особисто значущої, важливої для кожного;

– використання в процесі навчання наявного життєвого досвіду учнів, їхніх повсякденних спостережень, досвіду практичної діяльності;

– зв'язок навчального матеріалу з повсякденним життям людини, явищами, які відбуваються в довкіллі;

– використання результатів навчання в практичній діяльності людини.

Упровадження компетентнісного підходу передбачає появу нового етапу уроку, а саме визначення наявного рівня компетентності, який полягає в актуалізації життєвого досвіду учнів (під ним розуміються всі обставини повсякденного життя, що впливають на людину та з якими вона взаємодіє).

Серед форм навчання найменш результативним з погляду компетентнісного підходу визнається поширена фронтальна форма навчання як така, що не забезпечує належної активності учнів. Недоліком фронтального навчання є відсутність диференціації, неможливість урахування різного ступеня підготовки, наявної бази знань, психологічних характеристик учнів. Адекватною завданням формування компетентностей учнів визнається індивідуальна форма навчання, яка сприяє становленню самостійності, активності, відповідальності, проте не забезпечує спілкування між учнями. Недоліки фронтального та індивідуального навчання компенсуються групою формою навчання, яка, окрім інших переваг, є найбільш відповідною подальшій професійній діяльності людини.

Основою набуття компетентності є власна активна діяльність людини, що зумовлює вибір прийомів, форм, засобів навчання. До них належать: розв'язування практично орієнтованих завдань; аналіз життєвих ситуацій; використання наочності; проведення експерименту ужиткового спрямування; проведення учнівського дослідження; виконання проектів, розв'язування проблемних завдань, застосування технології розвитку критичного мислення тощо.

Організація навчання з предметів природничо-математичного циклу сприятиме використанню перевірених практикою лекційно-семинарської системи (причому не час від часу, а досить регулярно), групової роботи, проблемного навчання, дидактичних ігор, складання навчальних схем та

опорних конспектів тощо. З цією метою у методиці викладання і побудові уроків доцільно активізувати інтерактивні методи, зокрема метод проектів, інформаційні технології, проведення практикумів на основі статистичних матеріалів, а також семінарів, конференцій, ділових ігор, що спрямовані на розвиток аналітико-синтетичної діяльності учнів. Результати такої роботи бажано оформлювати у вигляді есе, рекомендацій, систематизувати у картосхемах, графіках, діаграмах, таблицях тощо. На уроках слід привчати учнів користуватися індукцією, дедукцією, аналізом, синтезом, робити висновки й узагальнення.

Великого значення набуває метод проблемного навчання. Проблемність починається з особливої конструкції запитань: Чому...? (Яка причина...?); Що змінилося... від...?; Чим відрізняється... від...?; Які умови необхідні для того, щоб...?; Який висновок треба зробити? і т.д. У відповідях на ці питання обов'язково повинні бути коментарі, об'рунтування точки зору. Приклади проблемних завдань можуть бути такими: сформулювати завдання; поставити запитання з теми; спланувати діяльність; висунути гіпотезу і визначити план її перевірки; сформулювати спосіб дій у змінених умовах; визначити власну позицію; оцінити попередні результати; уявити інакше і зобразити; порівняти і обрати необхідний варіант; порівняти з еталоном; знайти підстави для класифікації й виконати її; перейти від загальної моделі до конкретнішої; визначити межі застосування закону тощо.

Цінність проблемного навчання полягає в тому, що воно робить пояснення більш доказовим, а знання усвідомленими; вчить учнів мислити діалектично, ознайомлює їх з методами пізнання, підносить емоційність викладу, а тому й підвищує інтерес учнів до вивчення предмета. Воно стимулює мислення учнів, їхню пізнавальну активність, сприяє мотивації пізнавальної діяльності учнів, надає роботі творчого характеру.

Формуванню навичок самостійної роботи, вмінь пошуку необхідної інформації у додаткових літературних джерелах сприяють семінарські заняття, які викладач може планувати, враховуючи навчальні можливості учнів, підготовка та презентація учнівських творчих проектів. Необхідно стимулювати самостійну пізнавальну діяльність учнів, спонукати їх до використання матеріалів із засобів масової інформації та науково-

популярної літератури, що допоможе їм розуміти та аналізувати сучасні події в світі, розвивати проектну діяльність.

Обов'язковим елементом навчання мають стати індивідуальні завдання з теми. Такі завдання варто пропонувати на завершальному етапі вивчення теми для самостійного опрацювання. Мета завдань – охопити матеріал теми в цілому, привернути увагу до головного, дати додаткові приклади і пояснення окремих складних моментів. Варто планувати виконання індивідуальних завдань, які передбачають ознайомлення як з розвитком тієї чи іншої науки в історичному аспекті, так і змістовних. Особливо варто звертати увагу учнів на внесок в розвиток науки вітчизняних вчених та наукових установ України. Такий підхід сприятиме актуалізації навчально-пізнавальної, комунікативної, інформаційної, ціннісно-смісловної та інших компетенцій і значно поглиблюватиме загальнокультурні надбання учнів.

Важливим засобом навчання можуть стати контрольні запитання і тестові завдання, які спрямовані не на відтворення означень, фактів, формул, а на з'ясування елементів і структури означень об'єктів; їх місця в системі інших понять; операцій, які можуть виконувати з об'єктом; його особливостей і властивостей; окремих винятків і тонкощів. Подібні контрольні запитання стимулюють продуктивне мислення учнів, сприяють неформальному засвоєнню теоретичного матеріалу, формують навички порівняння, класифікації, узагальнення, застосування природничих понять і об'єктів.

Ефективність засвоєння програмового матеріалу можна підняти завдяки застосуванню сучасних інформаційних технологій, які є визначальними у підготовці особистості до життя у постіндустріальному, інформаційному суспільстві. Широке застосування комп'ютерів у навчанні доцільне для проведення експериментів, практичних занять, інформаційного забезпечення, візуального інтерпретування діяльності, проведення досліджень.

Для успішної участі у сучасному суспільному житті особистість повинна володіти певними прийомами природничо-математичної діяльності та навичками їх застосування до розв'язання практичних задач. Значні вимоги до володіння предметами циклу у розв'язанні практичних задач ставлять сучасний ринок праці, отримання якіс-

ної професійної освіти, продовження освіти на наступних етапах. Тому одним із головних завдань є забезпечення умов для досягнення кожним учнем практичної компетентності, яка є важливим показником природничої підготовки молоді. Вона певною мірою свідчить про готовність молоді до повсякденного життя, до найважливіших видів суспільної діяльності, до оволодіння професійною освітою.

У програмах з біології передічені демонстраційні досліди, лабораторні та практичні роботи, які є мінімально необхідними і достатніми щодо вимог Державного стандарту повної загальної середньої освіти. Проте залежно від умов і наявної матеріальної бази кабінетів викладач може замінювати окремі роботи або демонстраційні досліди рівноцінними, використовувати різні їх можливі варіанти, об'єднуючи кілька робіт в одну тощо, пам'ятаючи при цьому, що кожна демонстрація, кожне спостереження або лабораторна робота, кожний дослід повинен, з одного боку, забезпечити виконання програмових вимог до експериментальної підготовки учнів, з іншого боку, розвивати в учнів вміння сприймати навчальний матеріал на оптимальному для них за пізнавальними можливостями рівні активності.

При підготовці виконання практичної частини програм викладачам більше уваги необхідно приділяти проведенню ужиткового експерименту. Ужитковий експеримент – експеримент, під час проведення якого використовують (разом із традиційними) ті специфічні об'єкти та (або) інструменти дослідження, які зазвичай застосовують у побуті.

Використання ужиткових дослідів може не лише забезпечити формування експериментальних умінь, а й переконати учнів у значущості знань для адекватного розв'язування реальних життєвих ситуацій. Учень, виконуючи ужиткові досліди, забезпечить сучасне і грамотне коригування життєвих уявлень, набуває безцінного життєвого досвіду. Ця інформація стане його особистим надбанням, зберігатиметься як резерв довготривалої пам'яті й перебуватиме в стані постійної готовності до актуалізації. Необхідно розширювати самостійне експериментування учнів, використовуючи найпростіше обладнання, інколи навіть саморобні прилади і побутове обладнання.

Досліди ужиткового характеру за умови правильного вибору методичних прийомів їх проведення є вагомим підґрунтям для організації проектної діяльності учнів. Під час виконання таких дослідів формуються вміння:

- зіставляти життєвий досвід і наукову інформацію;
- усвідомлювати своє незнання й переборювати когнітивний дисонанс;
- оцінювати здобуті знання;
- актуалізувати життєвий досвід в адекватних ситуаціях;
- взаємодіяти з усіма суб'єктами навчального процесу.

ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ у 2015–2016 н. р.

Географія є не тільки джерелом нових відомостей про Землю, а й основою для формування гуманістичного світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідного краю, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому.

При цьому географічна освіта в основній школі спрямована на досягнення таких головних завдань:

- засвоєння знань про основні географічні поняття, закономірності розвитку, розміщення та взаємозв'язків природи, населення і господарства різних територій, формування материків, океанів і їх частин у відповідності з природними та соціально-економічними чинниками; природу, населення і господарство України, суспільну географію світу; природокористування та навколишнє середовище;
- оволодіння вміннями використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні технології для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних і формування в учнів на цій основі однієї з ключових компетенцій – інформаційної; застосовувати географічні знання для пояснення та оцінки географічних процесів і явищ;

- розвиток пізнавального інтересу, інтелектуальних і творчих здібностей учнів у процесі географічних спостережень, розв'язання проблемних завдань, самостійного набуття нових знань із географії;

- формування здатності і готовності до використання географічних знань і умінь у повсякденному житті для адекватної соціально-відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його

збереженні, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини;

- розв'язання конкретних практичних завдань;

- виховання екологічної культури, любові до свого народу, місцевості проживання, справжніх патріотів своєї держави, толерантного ставлення до інших народів, поваги до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу.

Кожний урок географії, різноманітна позакласна і позашкільна робота школярів під керівництвом учителя мають допомогти учням оволодіти знаннями, уміннями й навичками, що вони зможуть використати у дорослому житті. Закони, закономірності, явища природи, ситуації та події з життя суспільства вчитель географії повинен пояснити, розкрити, відтворити і мотивувати під час навчання учнів. Разом із ними він аналізує, порівнює, встановлює спільність і відмінність, узагальнює, дає можливість зробити логічний висновок, пояснити причинно-наслідкові зв'язки, розкрити суть поняття і зміст основних термінів. Тому, готуючись до уроку, учитель визначає не тільки навчально-пізнавальну та виховну мету, а й розвивальну, зазначаючи шляхи та способи її досягнення школярами. Особливу увагу вчителю необхідно приділяти вибору методів навчання, що будуть розвивати пізнавальну самостійність учнів. Багаторічні спостереження доводять, що реалізація ідей розвивального навчання сприяє діяльності, під час якої учні обов'язково включаються в активне засвоєння знань, застосовують

Пріоритетною метою вивчення географії в основній школі є формування у школярів географічної картини світу. Загальноосвітня цінність географії полягає у формуванні світоглядного розуміння природи Землі, її географічної оболонки як природного та природно-техногенного середовища, в якому існує людина. Шкільна географічна освіта спрямована на формування в учнів просторового уявлення про земну поверхню та розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних і геоекологічних подіях, що відбуваються в державі та світі.

засвоєння в нових ситуаціях, оволодівають новими способами виконання навчальних завдань, формують свої уміння та навички.

Сьогодні уроки географії спрямовані на показ практичного значення цієї науки в житті людини, що нині одним із головних завдань фізичної та економічної географії є передбачення тих змін у природі, які можуть відбуватися в результаті стихійних лих і нерациональної господарської діяльності людини.

Особливу увагу звертаємо на курс «Географія материків та океанів. 7 клас», оскільки цього року він буде викладатися за новою програмою. Головною метою вивчення географії у 7 класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учня-

ми ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови.

Для досягнення зазначеної мети вивчення географії у 7 класі окреслено такі завдання:

- продовжити формувати в учнів знання про географічну диференціацію природи Землі від загальнопланетарного до регіонального рівнів;
- створити географічні уявлення про великі частини земної поверхні – природні комплекси материків та океанів, їх просторову неоднорідність;
- дати первинні поняття про політичну карту, населення та види його господарської діяльності, екологічні виклики людства;
- розвивати картографічну грамотність учнів, формувати практичні уміння щодо знаходження, систематизації та презентації різноманітної географічної інформації.

У результаті реалізації окреслених завдань в учнів мають формуватися

навчально-пізнавальна, інформаційна, картографічна, комунікативна, загальнокультурна компетенції.

Програмою передбачено виконання 12 практичних робіт, 4 з яких є обов'язковими для оцінювання. Більшість практичних робіт виконуються з використанням різноманітних тематичних карт атласу та контурних карт. Уміння працювати з різними за змістом картами є одним із найважливіших показників якості підготовки учнів під час вивчення географії материків та океанів. Програмою передбачено також різноманітні дослідження, виконання та оцінювання яких здійснюється вибірково – за бажанням учителя та учнів.

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та у підготовці до уроків із географії вчителям надають зошити для практичних робіт авторів: Кудирко В.І., Скоробогатова А.В. (видавництво ТОВ «Інновація»). Також рекомендуємо використовувати матеріали сайтів мережі Інтернет.

ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Україна сьогодні – держава з ринковою економікою, що потребує від системи освіти відповідних механізмів навчання та виховання обізнаної, економічно грамотної, мобільної та здатної до активної діяльності в сучасному соціально-економічному просторі молоді.

Сучасне суспільство, ринок праці, соціальні перетворення вимагають від системи освіти нових підходів і знань, що сприяють формуванню свідомого, готового до нових викликів громадянина, здатного жити та діяти в сучасному світі, що швидко змінюється.

Тому сьогодні дуже велика увага приділяється економічній освіті та вихованню учнів як старших класів, так й учнів початкової і середньої школи, формуванню економічної культури учнів у процесі безперервного економічного навчання, використанню міжпредметних зв'язків економіки з іншими базовими дисциплінами, змісту, організації та методиці як теоретичної економічної підготовки учнів, так і практичної.

Первинні економічні вміння, перші уявлення про потреби і можливість їх задоволення починають складатися ще в дітей дошкільного віку. Економічне виховання починається в сім'ї, її життєвий устрій дає перші уявлення про гроші, зарплату, саме тут починається етичне розуміння економічних категорій. Психологи вважають, що характер включення дитини в економічну підсистему сім'ї, формує економічну самосвідомість, уявлення про себе як активного суб'єкта. Саме тут відбувається поділ людей на підприємців і майбутніх найманих робітників. Основними формами роботи є розвивальні ігри та інтеграція в інші види діяльності – формування логіко-математичної компетентності, художньо-продуктивна діяльність, соціально-моральне виховання.

Метою економічної освіти в початкових класах повинно стати

формування економічно компетентної й соціально-адаптованої дитини. Вивчення економічних явищ має бути пов'язано з віковими особливостями цієї групи, здатністю дітей сприймати конкретні поняття, тобто спиратися на конкретне мислення, ураховуючи дитячий життєвий економічний досвід. Пізнання основ економічних знань на цьому рівні йде через гру, малюнок, екскурсію, економічні загадки та прості завдання. Діти молодшого віку можуть засвоїти такі категорії: добробут і його залежність від якості праці, вимір витрат, робочий час, організація робочого місця, раціональні прийоми організації праці, значення природних багатств для людини, елементарні уявлення про види власності, сімейні доходи і витрати, способи заробляння грошей, виробництво; про торгівлю, ринок, ціну, гроші, банк тощо.

Основними завданнями економічної освіти в середній ланці є:

- а) у сфері навчання – засвоєння учнями систематизованих економічних знань, умінь і навичок економічної діяльності; спрямування на вироблення економічної свідомості, світогляду, поглядів і

переконань; розвиток економічного мислення;

- б) у сфері самопізнання – осмислення свого індивідуального економічного потенціалу, формування стійких навичок свідомої економічної поведінки і мислення, позитивних особистих рис, вироблення активної життєвої позиції;

- в) у сфері мотивації – розвиток пізнавального інтересу до проблем економіки, постійної потреби в економічних знаннях, соціально-адаптація дитини.

Важливим завданням вважаємо запровадження курсу за вибором «Основи споживчих знань». Адже, розбудова громадянського суспільства, важливою умовою існування якого є наявність грамотного активного споживача, неможлива без організації в масштабі всієї країни системного і комплексного впровадження споживчого виховання і навчання у всіх формах і на всіх рівнях загальної середньої освіти. Споживча освіта в Україні є однією з головних форм пристосування людей до нових і швидко змінних умов життя, заснованого на принципах ринкової економіки.

Андрій СКОРОБОГАТОВ, старший викладач кафедри природничої освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ І ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИКИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

У 2015-2016 навчальному році учні 7 класів загальноосвітніх навчальних закладів продовжать вивчення інформатики за програмою «Інформатика. Навчальна програма для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869088) із розрахунку 1 година на тиждень. Але звертаємо увагу на те, що, відповідно до наказу МОН України від 06 лютого 2015 року № 100 «Про розвантаження навчальних програм для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів», у навчальній програмі відбулися зміни.

У 7 класі учні загальноосвітніх навчальних закладів будуть вивчати такі розділи:

Електронне листування (4 год.).

Моделювання (3 год.).

Алгоритми з повторенням і розгалуженням (9 год.).

Табличний процесор (8 год.).

Розв'язування компетентнісних задач (4 год.).

Виконання індивідуальних навчальних проектів, в тому числі з використанням програмних засобів навчального призначення (математика, фізика, хімія, біологія, географія тощо) (4 год.).

Резерв (3 год.).

Всього (35 год.).

Зміни у програмі для учнів 7 класу найбільше стосуються теми «Моделювання», у якій зменшено кількість годин, а відповідно і обсяг навчального матеріалу; зменшено кількість обов'язкових практичних робіт. За рахунок цього збільшено кількість часу на вивчення теми «Алгоритми з повторенням і розгалуженням» і додано ще одну резервну годину.

Рекомендуємо виконання Практичної роботи № 2 «Побудова інформаційних моделей» поєднати з повторенням і закріпленням умінь учнів працювати у графічному або текстовому редакторі, а між темами «Моделювання», «Алгоритми з повторенням та розгалуженням», «Табличний процесор» провести тісний зв'язок продовживши формування умінь учнів створювати алгоритмічні, табличні та графічні моделі у визначених учителем середовищах для виконання

алгоритмів і табличних розрахунків.

Інформуємо, що для практичної реалізації теми «Алгоритми з повторенням та розгалуженням» можна використовувати безкоштовні он-лайн сервіси:

- он-лайн середовище code.org (<https://studio.code.org>), для реалізації завдань даної теми найбільше підійдуть 3 та 4 курси;

- <http://codecombat.com/>, навчання через гру.

Новою для учнів і вчителів, які викладають інформатику у 7 класі, буде тема розв'язування компетентнісних задач. Зазначаємо, що години, відведені для вивчення цієї теми, вчитель має змогу календаризувати на свій розсуд, розподіливши ці години як підряд, так і розбивши їх по годинах до кожної або окремих тем.

У пояснювальній записці до програми зазначено: «У 7, 8 і 9 класах програмою передбачено години на розв'язування компетентнісних задач. Розв'язування компетентнісних задач зазвичай передбачає сім етапів діяльності учнів:

визначення, ідентифікація даних: учень розуміє умову задачі, правильно ідентифікує поняття, деталізує запитання, знаходить у тексті задачі відомості й дані, які задані в явному чи неявному вигляді;

пошук даних: учень формує стратегію розв'язування задачі, планує свою роботу при виконанні завдання, добирає умову пошуку для розв'язування завдання, співставляє результати пошуку із метою, здійснює пошук даних в Інтернеті);

управління: учень структурує потрібні дані для пошуку розв'язку;

інтеграція: учень порівнює і співставляє відомості із кількох джерел, виключає невідповідні та несуттєві відомості та вчасно зупиняє пошук.

оцінка: учень правильно шукає відомості у базі даних, вибирає ресурси згідно з сформульованими чи запропонованими критеріями;

створення: учень враховує особливості призначення підсумкового документа, добирає середовища опрацювання даних, стисло і логічно грамотно викладає узагальнені дані, об'рунтовує свої висновки;

передавання повідомлень: учень у разі потреби архіває

В умовах початку навчального року, коли навчальний заклад ще не забезпечений підручниками, для підготовки до уроків вчитель може використати будь-які навчальні посібники, що мали відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

дані, адаптує повідомлення для конкретної аудиторії, створює підсумковий документ акуратно і презентабельно.

При проектуванні компетентнісних задач слід врахувати, що в 7 класі опрацювання даних учнями повинно здійснюватися за допомогою однієї технології або в одному середовищі, у 8 класі – двох технологій або в двох середовищах, у 9 класі – кількох технологій або в кількох середовищах.

Учитель самостійно добирає кількість і зміст компетентнісних задач. Оцінювання компетентнісних задач є **обов'язковим** і для всіх учнів класу».

Детальніше ознайомитися з теорією проектування компетентнісних задач в інформатиці можна за посиланнями:

- http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbimik_KOSN/13/03.pdf;

- <http://ite.kspu.edu/issue-6/p-23-31/full>

Так само, як і у 5 та 6 класах, навчальний час, який відводиться на вивчення курсу інформатики, рекомендується розподіляти таким чином:

- 30 % навчального часу відводиться на засвоєння теоретичних знань,

- 70 % навчального часу відводиться на формування практичних навичок роботи із сучасною комп'ютерною технікою та ІКТ.

Під час вивчення курсу інформатики в 7 класі обов'язковим є проведення восьми практичних робіт. Тривалість виконання практичних робіт не повинна перевищувати 20 хвилин (санітарні норми щодо тривалості безперервної роботи за комп'ютером учнів цієї вікової категорії).

Під час вивчення теми «Електронне листування» рекомендується використовувати українські поштові сервера такі, як i.ua, ukr.net, mail.online.ua, meta.ua, ukrpost.net.

Особливу увагу при вивченні теми рекомендується приділяти етиці електронного листування, правилам безпечного листування.

У зв'язку з активним використанням ресурсів Інтернет у навчально-виховному процесі постає нагальна потреба захисту дітей від інформації, яка несе загрозу їх морально-психічному здоров'ю. Під час проведення уроків і позакласних заходів з використанням мережі Інтернет потрібно не допускати можливості доступу учнів до сайтів, що містять жорстоку і аморальну інформацію.

Інформуємо про безкоштовні фільтри та брандмауери:

- Інтернет Цензор www.icensor.ru/soft/ та інші.

Також знайти інформацію про безпечний Інтернет можна на сайті www.google.com/intl/uk/goodtoknow/

Наголошуємо, що *оцінювання навчальних індивідуальних і групових проектів* також є обов'язковим для всіх учнів класу. Рекомендуємо звернути увагу на зазначену у пояснювальній записці до програми можливість оцінювання індивідуальних досягнень учнів методом «Портфоліо».

Зазначаємо, що навчальні заклади, які обрали програму «Інформатика. 5-9 класи загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу» (2012 рік), продовжують у 7 класі навчання за цією програмою.

Варіативну складову навчального плану в 7 класі можна реалізувати обравши наступні курси за вибором:

- Проектування робототехнічних систем (авт.: Кіт І.В., Кіт О.Г.)

- Основи програмування (авт.: Вапнічний С.Д., Зубик В.В., Ребрина В.А.)

- Інструменти для веб-дизайну (Фоменко І.М.)

– «Хмарні сервіси Office 365» (авт.: Литвинова С.Г., Абросімова Г.С.)

Для учнів 5 та 6 класів залишаються чинними інструктивно-методичні рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 24.05.2013 № 1/9-368 «Про організацію навчально-виховного процесу у 5-х класах загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі» та лист Міністерства від 01.07.2014 № 1/9-343 «Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладів і вивчення базових дисциплін в основній школі». Звертаємо увагу на те, що до навчальної програми з математики внесено зміни, на які слід зважати при роботі у 5-6 класах.

Для учнів 8-11-х класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства від 01.06.2012 № 1/9-426 «Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін» (Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 17-22, 2012), ознайомитись з якими можна на сайті МОНУ за адресою <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations>.

Перед початком навчального року вчитель інформатики повинен обов'язково ознайомитись і надалі використовувати у своїй діяльності Інструктивно-методичні матеріали «Безпечно проведення навчальних занять у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів», що містяться у листі МОН № 1/9-497 від 17.07.2013 «Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи в кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів».

Андрій ПАНЬКОВ, науковий співробітник відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти основної та старшої школи відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти; **Андрій МІРОШНИЧЕНКО**, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами ДОІППО, кандидат філософських наук

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Переосмислення нових викликів, вимог, системи ціннісних орієнтацій в сучасній технологічній освіті ставить перед сучасним вчителем нові завдання. Як відзначає В. Сидоренко, методологічним спрямуванням сучасного змісту технологічної освіти має стати філософське пояснення буття людини, що включає чотири компонента – природа, сама людина, суспільство і виробництво. Як наслідок, з'являються потреби в усвідомленні нової системи цінностей, підходів, світоглядних орієнтирів вчителів технологій у викладанні предмета та формуванні системи сучасних цінностей в учнів. Неувага до цінностей і цілей освіти – чи не головна вада сучасної освіти, – відзначає Б. Гершунський. В наш час пропонуються різні набори цінностей освіти. Так, В. Караковський виділяє вісім загальнолюдських цінностей: Земля, Вітчизна, Сім'я, Праця, Знання, Культура, Мир, Людина.

Поняття «цінність» вказує на особливу значущість для людини або співтовариства тих чи інших об'єктів, відносин або явищ дійсності. Цінності – це риси, характеристики реальності (істинної або уявної), відносно якої існує установка глибокого прийняття, бажаності їх втілення. Фактично цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і головних мотивів життєдіяльності та визначають принципи поведінки людини.

Педагогічна діяльність пов'язана зі світоглядними орієнтирами педагога. Сам зміст і характер професійно-педагогічної діяльності вчителів технологій вимагає організації якісно нового процесу взаємодії із зовнішнім світом, що передбачає розвиток професійних якостей, актуальних на даному етапі. О. Гура відзначає, що «...гармонійний розвиток особистості в професії багато в чому залежить від адекватності відображення нею образу реального світу, розстановки акцентів, значущості предметів і відносин».

У педагогічній взаємодії вчителя з учнями завжди, свідомо чи підсвідомо, проявляється: 1) система цінностей особистості самого вчителя; 2) цінності технологічної освіти, що реалізуються через систему цілей, завдань, методів, прийомів; 3) смисл навчання учнів, покладений в природу дитини. Таким

Життя йде, воно завжди рухається – і так легко розучитися розуміти його, вимірюючи все старою міркою.

Максим Горький

Перехід суспільства до постіндустріального етапу розвитку, основними ознаками якого є: стрімкий розвиток технологій у різних сферах, застосування миттєвих засобів комунікації, поява нових сфер послуг, народження десятків тисяч нових професій щорічно, швидкий темп змін характеру роботи, зростання ролі соціального фактору, майбутня невизначеність і нестабільність, – породжують запити на людину з високим інтелектуальним капіталом, креативністю, здатністю до оперування великим масивом інформації, готову до безперервної самоосвіти.

чином, професіоналізм педагога полягає в тому, щоб спрямувати інтереси школярів на гідні справи, досягнення істини, розвиток тих здібностей, що допомагають юному поколінню у самовизначенні та майбутній самореалізації.

Цінності технологічної освіти можна умовно поділити на цінності збереження традиційного трудового навчання і цінності його перетворення, оновлення. Основними ідеями традиційної освіти є передача культурних досягнень, традицій минулого. Пріоритетними напрямками розвитку суспільства першої половини ХХ століття були індустріалізація і механізація виробництва, що і стало пусковим механізмом запровадження системи трудової підготовки учнів у загальноосвітній школі. Цей період відзначається становленням вітчизняної педагогічної освіти. Нові соціальні умови вимагали окреслення нових пріоритетів та поглядів на сутність праці вчителя, зміст, структуру та способів його підготовки.

Потреби суспільства в прискоренні темпів економічного зростання в цей період ставили акценти в трудовій підготовці переважно на формування трудових практичних умінь і навичок. Побудова змісту, форм, методів і засобів носили репродуктивний характер навчання, які спрямовувалися фактично на засвоєння готових знань, а діяльність мала виконавчий характер.

Наприкінці ХХ ст. розпочався перехід суспільства до якісно нової епохи. На зміну типу культури, що був вироблений індустріальним суспільством, надходить постіндустріальна реальність, що означає вивільнення людини з частини вироб-

ництва, зростання ролі інформації та послуг. Отже, технологія набуває ваги у частині людського існування, охоплює усі сфери життєдіяльності людини, змінює навколишній світ – матерію, енергію, інформацію, соціум, природу і саму людину, задовольняючи таким чином її життєві, духовні, матеріальні та інтелектуальні потреби.

На кожному суспільно-історичному етапі технологія стає продуктивною силою, феноменом культури і вимагає від людини іншого стилю життєдіяльності, іншої життєвої позиції, пріоритетів. Техніка й технологія нового покоління (за Г. Тоффлером, техніка «третьої хвилі») висунули на перше місце загальнолюдські цінності: екологічні, моральні, гуманістичні імперативи. Назріла зміна парадигм: машинна парадигма, парадигма панування над природою повинні відійти в минуле. Інновації будуть мати успіх, якщо вони поєднують технологічні аспекти із соціальними. Безпека нових технологій вже не визначається тільки технічною експертизою. Вона має бути доповнена соціальною експертизою.

Виходячи з культурологічної концепції, Т. Мачача визначає **ключові наукові положення сучасної технологічної освіти учнів:**

– технологічна освіта є складовою проектно-технологічної культури, яка активно формується в наш час, саме тому означена культура є змістово-процесуальною основою сучасної технологічної освіти;

– технологічна освіта, з одного боку, здійснює трансформацію національних і загальнолюдських цінностей соціокультурного досвіду в особистісний досвід учнів, з іншого, – готує

їх до життя, що швидко змінюється;

– культурний розвиток особистості, її соціалізація передбачає реалізацію потенціалу творчої діяльності у процесі навчання;

– особистісні внутрішні освітні здобутки кожного учня мають більш значущий вплив на якість особистісно орієнтованого процесу навчання, ніж зовнішні освітні результати;

– культурологічний зміст технологічної освіти реалізовує духовно-ціннісний потенціал учнів, культивує єдність їхнього розуму, емоцій і волі шляхом залучення до завершального циклу проектно-технологічної діяльності.

Однак, як на практиці реалізувати завдання технологічної освіти? Визначимо **основні пріоритети, акценти та ресурси, які можна використовувати у викладанні предмета:**

• оволодіння методами навчально-дослідної та проектної діяльності, заснованих не на організації наших знань, а на організації наших «незнань»; навчання тому як вчитися і думати; Процес використання людиною свого розуму для організації власного досвіду в деяку систему, яка б допомогла їй впорядкувати свої відносини з реальністю і в той же час здійснювати пошук особистісної істини. Основними витоками даного положення є ідеї, покладені Д.Дьюї;

• залучення учнів до активних навчальних дій з виконанням різних видів завдань, вправ. Наприклад, дати визначення понять, порівняти об'єкти, об'рунтувати технологію, систематизувати, переконати, обговорити, оцінити, довести, доповнити, трансформувати, висловити протилежну точку зору, продемонст-

рувати метод, організувати, побудувати образ оптимального кінцевого результату діяльності, визначити зміни, завершити виготовлення виробу, зробити висновки, внести пропозиції щодо вдосконалення. Зазначений перелік завдань стимулює виробництво власної думки в учнів, сприяє інтелектуальному засвоєнню нової інформації та спонукає до активних дій;

• розкриття в учнів креативного потенціалу, побудова навчання на випередження. Наприклад, запропонувати об'єкт, форму, виріб не з наявних матеріалів, а навпаки – створити проєкт, під який знаходять необхідні матеріали. Вчитель не дає готових відповідей, а пропонує учням знайти власне правильне рішення;

• розгортання досвіду осмисленої, змістовної предметно-перетворювальної практичної діяльності учнів, виходячи за межі традиційної тріади: знання – уміння – навички;

• використання вчителем можливостей інтегративного змісту технологічної освіти на засадах синергетичного мислення;

• застосування інтерактивних методів як фактору соціалізації та комунікативних здібностей учнів;

• виховання в учнів адекватної самооцінки, потреб у самопізнанні, що дозволяють приймати рішення відносно самовдосконалення.

• спрямування думки-погляду в майбутнє, поєднання свідомості і часу, що зумовлює необхідність постійного зростання рівня технологічної культури людини, а разом – і відповідальності кожного за сьогоднішнє та майбутнє.

Таким чином, адекватна відповідь постіндустріальному суспільству полягає в ефективному розвитку в учнів практичних умінь, творчих здібностей, комунікативних, рефлексивних якостей, проектно-технологічного мислення, сформованості духовних цінностей в процесі технологічної освіти, які створюють необхідний фундамент до успішного опанування тієї чи іншої майбутньої професії.

Ірина КОВАЛЬЧУК,
завідувач навчально-методичної лабораторії охорони праці та трудового навчання, старший викладач кафедри природничої освіти

ЗАСНОВНИК ОБЛАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «ДЖЕРЕЛО» — ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ

Редакційна колегія: В.М. ВАСИЛИНЕНКО, М.Г. ВАТКОВСЬКА
В.Г. ДОЛГОПОЛІЙ, М.І. РОМАНЕНКО, В.Г. СЕРЕДНЯ

Головний редактор З.В. МАРЧИШИНА
Заступник редактора Є.А. ШУЛЬГА
Фотографи Г.Г. та А.Г. КРЮЧЕНКИ.
Дизайн і верстка Н.О. АНТОНЕНКО

САЙТ ОБЛАСНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ
«ДЖЕРЕЛО»:
gdjerele.jimdo.com

Свідectво про реєстрацію
ДП № 66 від 13.12.1993.
Формат А 3. Друк офсетний.
Обсяг 1,6 ум. др. арк.

Адреса редакції:
49006, Дніпропетровськ,
вул. Свердлова, 70, к. 216.
Телефон/факс: 732-47-61,
732-48-48.
E-mail: GDjerele@yandex.ru